

УДК 378:14

DOI 10.31654/2663-4902-2021-PP-4-99-104

Таран О. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
elenataran62@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9462-8146>

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ
СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Стаття присвячена актуальній проблемі створення необхідних психолого-педагогічних умов для розвитку навчальної автономії студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх вчителів англійської мови у закладах вищої освіти в Україні. На основі аналізу фахової літератури та спостережень за навчальним процесом з практики усного та писемного мовлення англійської мови та методики навчання іноземних мов на факультеті іноземних мов Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя запропоновані шляхи вирішення проблеми формування відповідальності студентів за власне навчання: перехід до студентоцентрованої моделі навчання, створення сприятливого навчального середовища, розвиток здатності до рефлексії та переносу цієї поведінки поза межі навчального середовища, обізнаність студентів із структурою навчального курсу, навчальними цілями, змістом, формами контролю, та потрібними навчальними стратегіями, володіння інформацією про існуючі теорії та підходи до вивчення та оволодіння іноземною мовою, створення можливостей до здійснення вибору та прийняття рішень, розвиток та підтримка позитивної мотивації до навчання, впровадження активних та інтерактивних форм і методів навчання, взаємонавчання, самооцінювання, залучення студентів до наукової роботи та філологічних досліджень, зміна ролі викладача та набуття ним функції помічника, асистента, фасилітатора в навчанні. Запропоновані конкретні способи, прийоми, рекомендації для створення цих умов. Розглянуті можливі ризики та ускладнення в процесі розвитку навчальної автономії, які пов'язані із схильністю викладачів та студентів до традиційних форм навчання, відсутністю навчальних матеріалів, які сприяють розвитку автономної поведінки студентів.

***Ключові слова:** навчальна автономія, студентоцентризм, рефлексія, мотивація, навчальний процес, вибір, взаємонавчання, самооцінювання.*

Постановка проблеми. Сьогодні питання про навчальну автономію студентів відноситься до сучасної парадигми вищої освіти, входить до сукупності фундаментальних наукових ідей, цінностей та підходів, термінів, які приймаються та поділяються науковим освітянським співтовариством і може розглядатися як світоглядна концепція. Це пов'язано перш за все з тим, що ми б хотіли бачити своїх студентів успішними та незалежними учасниками навчального процесу, а в подальшому фахівцями, здатними до постійного професійного розвитку, навчання впродовж усього життя, прийняття рішень, співпраці, самостійного вирішення проблем, критичного мислення, використання рефлексії, тобто життєвих умінь XXI століття. Розвиток навчальної автономії студентів може значною мірою сприяти цьому.

В царині викладання іноземних мов поняття «навчальна автономія» обговорюється понад 30 років. До розгляду проблеми формування навчальної автономії студентів у процесі вивчення іноземної мови долучився ряд західних фахівців: Ф. Бенсон, Д. Литл, У. Литлвуд, Л. Дикинсон, Л. Дем, А. Уенден, А. Фінч, Дж. Хармер, Г. Холек.

Аналіз публікацій із зазначеної проблеми свідчить про розмаїття підходів до визначення поняття «навчальна автономія». Вперше визначення було дано Г. Холемом, який розглядає навчальну автономію як здатність студента взяти на себе відповідальність про своє власне навчання [6, с. 3].

Л. Дикинсон описує автономного студента як людину повністю відповідальну за прийняття та втілення власних рішень, які стосуються навчання. Для цього науковця в автономному навчальному процесі немає місця викладачеві або навчальній установі, студент повинен самостійно обирати навчальні матеріали [4, с. 11].

Характерними ознаками навчальної автономії для Д. Литла є здатність особистості до критичної рефлексії, прийняття рішень, незалежної дії [7, с. 4].

Для А. Уенден важливими є такі характеристики автономного студента, як обізнаність про навчальні стратегії та навчальний процес, упевненість та гнучкість у використанні цих знань без допомоги викладача [11, с. 15].

У. Литлвуд вважає, що автономні студенти володіють здатністю робити вибір, який значно впливає на їхні дії [8, с. 428].

Л. Дем визначає навчальну автономію як готовність студента взяти на себе відповідальність за навчання для забезпечення власних потреб та досягнення особистих цілей, що в свою чергу розвиває здатність до незалежних дій та співпраці з іншими людьми. Цим науковець підкреслює соціальну значущість навчальної автономії [3, с. 1].

У своєму визначенні навчальної автономії Ф. Бенсон описує це явище як здатність студента до контролю свого навчання [2, с. 47].

Отже, ключовими ідеями у визначенні навчальної автономії є здатність студентів взяти на себе відповідальність та здійснювати контроль за власним навчанням, обізнаність студентів про навчальні стратегії, використання рефлексії. Здатність студентів до прийняття рішень та здійснення вибору, знання про власний навчальний стиль та навчальні стратегії, про принципи опанування іноземною мовою, гнучка поведінка з боку викладача та студентів, перенос автономної поведінки за межі навчального середовища є характерними ознаками навчальної автономії.

Впровадження ідеї розвитку навчальної автономії в систему професійної підготовки майбутніх вчителів англійської мови потребує внесення суттєвих змін до навчального процесу та створення певних психолого-педагогічних умов.

Спостереження за навчальним процесом з формування іншомовної та методичної компетентності майбутніх вчителів англійської мови на факультеті іноземних мов Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя дозволяє стверджувати, що визначальним моментом є перехід до студентоцентрованої моделі навчання, за якою фокус викладання переноситься з викладача на студента. Теорія і практика студентоцентрованого навчання базується на конструктивістській теорії, яка підкреслює вирішальну роль у процесі навчання студента, який конструює, створює свої нові знання, розвиває вміння на основі свого власного досвіду або пов'язуючи цей процес із своїм власним досвідом. За цією моделлю застосовуються навчальні методи, які враховують індивідуальні особливості студентів та їхні навчальні потреби, їхні інтереси, уподобання, здібності, навчальні стилі, рівень володіння навчальними стратегіями, а викладач при цьому відмовляється від своєї ролі єдиного джерела знань і виконує функцію помічника, асистента, фасилітатора в навчанні. Студенти активно залучаються до організації, планування, моніторингу навчального процесу. Важливо не забувати про зону найближчого розвитку, вона не повинна бути недосяжною, студент має відчувати, що досягнення цілей є реальним. Доцільним є формулювання разом із студентами короткотермінових цілей, щоб відслідковувати їхній прогрес. Для впровадження студентоцентрованої моделі навчання необхідно забезпечити використання активних та інтерактивних методів навчання, за якими студенти вирішують проблеми, обговорюють, дискутують, пояснюють, проводять дослідження. Важливим є використання у навчальному процесі завдань, які стимулюють розумові операції вищого порядку – аналіз, порівняння, узагальнення, оцінювання, створення продукту [10].

Необхідною умовою для розвитку навчальної автономії є також створення на заняттях сприятливого навчального середовища, в якому студент відчуває підтримку

та піклування з боку викладача, де переважає толерантне ставлення до помилок, де студенти почуваються комфортно, готові ризикувати, вступаючи в комунікацію іноземною мовою, і не відчують страху перед критикою, якщо вони роблять мовні помилки, оскільки останні розглядаються як невід'ємна частина навчання. Це дає студентам змогу вільно використовувати нові підходи до власного навчання.

Якщо здатність до контролю за власним навчання обмежений рамками процесу навчання і студенти не здатні застосовувати цю форму поведінки за межами навчальної аудиторії, процес розвитку навчальної автономії втрачає своє основне призначення, тому завданням викладача є готувати студентів до використання автономної поведінки в інших сферах життя.

Доцільно, щоб студенти були обізнані з структурою навчального курсу, навчальними цілями, змістом, формами контролю, потрібними навчальними стратегіями, володіти інформацією про існуючі теорії та підходи до вивчення та оволодіння іноземною мовою, знали свої власні здібності, переваги та недоліки в навчанні [9]. Важливо надавати студентам можливості до здійснення вибору та прийняття рішень стосовно будь-якого компонента навчального процесу, оскільки це є сутністю процесу виховання відповідальності. Можливість реального вибору навчальних завдань та матеріалів, тем для обговорення, домашнього завдання, строків та формату виконання навчальних завдань, темпу навчання, людей, з якими вони бажають працювати, дозволяє студентам відчути, що вони несуть відповідальність за свій навчальний досвід. Проте, аби в умовах навчального середовища уникнути великої кількості помилкових рішень, викладачеві слід поступово розширювати коло можливостей, починаючи з вибору між двома або кількома варіантами із списку завдань, переходячи до внесення змін до запропонованого плану, і, нарешті, надаючи студентам можливість самостійно обирати завдання та ставити свої власні цілі [5, с. 104].

Крім того, студенти повинні мати достатньо стійку та сильну мотивацію, щоб змінювати та адаптувати цілі, стилі, стратегії навчання, створювати свої власні плани та ставити перед собою свої власні завдання, приймати рішення стосовно свого навчання.

Співпраця є однією з ключових умов для розвитку навчальної автономії, тому потрібно використовувати інтерактивні технології навчання, навчальне середовище повинно забезпечувати студентів можливостями для парної та групової роботи, давати свободу вибору партнерів та груп для опанування навчальним матеріалом, тому що це створює умови, які забезпечують позитивну взаємозалежність та індивідуальну відповідальність.

Заохочуйте студентів до взаємонавчання та проєктної роботи. Наш досвід свідчить, що студенти демонструють надзвичайну винахідливість, коли їм надають можливість донести новий навчальний матеріал до своїх однокласників. Виконання проєктів, за визначенням, є автономною роботою, коли студенти самостійно організують та планують роботу, домовляються про способи представлення результатів діяльності. Студенти, які мають досвід роботи в співпраці, виявляють позитивне ставлення до навчання, високий рівень самооцінки та впевненості. Проте студенти повинні бути підготовленими до співпраці на занятті, мати певні вміння роботи в групах та командах, наприклад, організація та координація роботи в команді, уважне слухання, наведення аргументів т. ін. Доцільно пропонувати студентам рефлексувати щодо того, як пройшла спільна праця в групі та що потрібно покращити.

Потрібно залучати студентів до самооцінювання, оскільки це сприяє розвитку глибокого розуміння причин помилок або успіхів у навчанні, дає їм відчуття активної участі у навчальному процесі. Використання мовного портфоліо допоможіть викладачам розвивати вміння студентів у самооцінюванні, моніторингу власного прогресу для досягнення поставлених цілей. Мовні портфоліо допомагають студентам ставити перед собою адекватні цілі.

Конструктивний зворотній зв'язок, з боку викладача, також позитивно впливає на розвиток навчальної автономії.

Розвиток здатності до рефлексії є необхідною умовою професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, його безперервного професійного зростання та засобом формування автономної поведінки в процесі навчання в університеті.

Доречним, на наш погляд, може бути залучення студентів до пізнання самого себе як майбутнього професіонала, своїх індивідуальних навчальних уподобань та стратегій шляхом регулярних бесід про їхні академічні досягнення впродовж певного періоду часу, який матеріал вони вважають складним, легким та що потрібно зробити, щоб покращити навчальні результати.

Можливим шляхом для реалізації завдань розвитку навчальної автономії студентів у процесі вивчення іноземної мови є їхнє залучення наукової роботи та філологічних досліджень, оскільки цей вид діяльності спонукає до активного пошуку, рефлексії, взаємодії з навчальним середовищем.

З метою створення належних психолого-педагогічних умов для розвитку початкової автономії та відповідальності студентів викладачам потрібно змінити свої ролі в організації навчання студентів, запровадити новітні підходи до цього процесу, набути роль фасилітатора, за якою він виступає помічником студентів і веде їх до створення їхніх власних знань. Важливо, щоб викладач був готовий делегувати студентам якомога більше своїх функцій.

Необхідно пам'ятати, що на шляху до впровадження методів та прийомів для розвитку навчальної автономії викладачі можуть зіткнутися з певними труднощами та ризиками. Перш за все, це може бути пов'язане зі звичкою студентів до традиційних методів та прийомів навчання, з нерозумінням студентами великих можливостей, які вони отримують при застосуванні стратегій для розвитку навчальної автономії. Важливу роль тут відіграють відносини в групі між студентами та між викладачем та студентами. Студенти можуть бути не готові до завдань, які передбачають вибір, прийняття власних рішень та відповідальності за ці рішення. Іноді викладачам важко поважати право студентів на прийняття неправильних рішень та толерантно ставитися до цього, надаючи студентам час для розвитку цього вміння.

Впровадження парної та групової роботи може викликати супротив студентів, якщо вони не мають досвіду роботи в таких форматах. Упровадження новітніх підходів може створити додаткове навантаження на викладача, оскільки в підручниках відсутні завдання, які сприяють розвитку навчальної автономії, та потрібно створювати такі матеріали.

З метою приведення системи підготовки вчителів іноземних мов у відповідність до вимог сьогодення, модернізації змісту методичної підготовки студентів створено типову програму з методики викладання іноземних мов як основної складової професійної підготовки вчителя. Нова програма містить модуль «Розвиток навчальної автономії», метою якого є ознайомити студентів майбутніх вчителів іноземної мови з поняттям «навчальна автономія», принципами та теоріями навчальної автономії, її основними компонентами та рівнями, психологічними характеристиками та ознаками автономного студента, і, як наслідок, студенти глибоко усвідомлять свої власні навчальні потреби, ефективні стратегії навчання, свої сильні характеристики та вміння, над якими потрібно працювати [1, с. 35].

Висновки. Отже, розвиток навчальної автономії студентів належить до гуманістичних освітніх традицій та є складним завданням в умовах, де студенти звикли до традиційних методів та прийомів навчання, за якими викладач відіграє головну роль. Проте теоретичні аргументи на користь навчальної автономії є більш ніж переконливими, створення таких умов, як перехід до студентоцентрованої моделі навчання, розвиток та підтримка позитивної мотивації до вивчення іноземної мови, здатність студентів до рефлексії буде сприяти розвитку цієї важливої риси особистості.

Література

1. Типова програма «Методика навчання англійської мови». Освітній ступінь бакалавра. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 126 с.
2. Benson, P. (2001). *Teaching and Researching Autonomy in Language Learning* Harlow: Longman.
3. Dam, L. (1995). *Learner Autonomy 3: from theory to classroom practice*. Dublin: Authentik.
- 5) Dickinson, L. (1987). *Self-instruction in Language Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

4. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
5. Holic, H. (1985). *On autonomy: Some elementary concept*. London: Longman.
6. Little, D. (1991). *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues and Problems*. Dublin: Authentik.
7. Littlewood, W. (1996). «Autonomy»: an anatomy and a framework. *System*, 24/4, 427-435.
8. Nunan, D. (2003). Nine steps to learner autonomy. http://www-test.andrasprak.su.se/polopoly_fs/1.84007.1333707257!/menu/standard/file/2003_11_Nunan_eng.pdf
9. Richard M. Felder, Rebecca Brent *Navigating the Bumpy Road to Student-Centered Instruction* <http://www4.ncsu.edu/unity/lockers/users/f/felder/public/Papers/Resist.html>
10. Wenden, A. (1991). *Learner strategies for learner autonomy*. London: Prentice Hall International.

References

1. *Типова програма «Metodyka navchannia angliiskoi movy»*. *Osvitnii stupin bakalavra*. (2020). [Core Curriculum English Language teaching Methodology Bachelor's Level]. Ivano-Frankivsk: NAIR [in Ukrainian, in English].
2. Benson, P. (2001). *Teaching and Researching Autonomy in Language Learning* Harlow: Longman [in English].
3. Dam, L. (1995). *Learner Autonomy 3: from theory to classroom practice*. Dublin: Authentik [in English].
4. Dickinson, L. (1987). *Self-instruction in Language Learning*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
5. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press [in English].
6. Holic, H. (1985). *On autonomy: Some elementary concept*. London: Longman [in English].
7. Little, D. (1991). *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues and Problems*. Dublin: Authentik [in English].
8. Littlewood, W. (1996). «Autonomy»: an anatomy and a framework. *System*, 24/4, 427–435 [in English].
9. Nunan, D. (2003). Nine steps to learner autonomy. http://www-test.andrasprak.su.se/polopoly_fs/1.84007.1333707257!/menu/standard/file/2003_11_Nunan_eng.pdf
10. Richard M. Felder, Rebecca Brent *Navigating the Bumpy Road to Student-Centered Instruction* <http://www4.ncsu.edu/unity/lockers/users/f/felder/public/Papers/Resist.html>
11. Wenden, A. (1991). *Learner strategies for learner autonomy*. London: Prentice Hall International [in English].

Taran O.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Germanic Languages and
Foreign Languages Teaching Methodology Department
Nizhyn Mykola Gogol State University
elenataran62@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9462-8146>

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR LEARNER AUTONOMY DEVELOPMENT IN THE PROCESS OF STUDYING A FOREIGN LANGUAGE

The article considers a topical problem of creating the necessary psychological and pedagogical conditions for the development of learner autonomy of students in the process of acquiring professional competence of future school teachers in universities in Ukraine. Based on the analysis of professional literature and observations of the

educational process in the courses «Practice of oral and written English» and «EFL Methodology» at the Foreign Languages Faculty at Nizhyn Gogol State University, Ukraine, approaches and ways of dealing with the problem of forming students' responsibility for their own learning are proposed: creating a favorable learning environment, developing the ability to reflect and transfer this behavior beyond the learning environment, students' awareness of the structure of the course, educational goals, content, forms of control and the necessary learning strategies, knowledge of existing theories and approaches to learning and mastering a foreign language, creating opportunities for choice and decision making, development and support of positive motivation to study, introduction of active and interactive forms and methods of teaching, peer teaching, self-assessment, involvement of students in scientific work and philological research, changing the role of the teacher and acquiring the function of assistant, facilitator in education. Specific methods, techniques, recommendations for creating these conditions are offered. Possible risks and complications, which in the process of development of learner autonomy are associated with the tendency of teachers and students to use traditional forms of learning and teaching, the lack of educational materials that promote the development of autonomous student behavior. are considered.

Key words: learner autonomy, student-centeredness, reflection, motivation, educational process, choice, peer teaching, self-assessment.